

KRLEŽINI ODGOVORI NA PITANJA EVROPSKOG DUHOVNOG KONTEKSTA

1. Krležino se djelo na dva načina uklapa u kontekst evropskih književnosti. Povezano je s ovim kontekstom prije svega kao djelo jednog pisca, koji je veliki čitalac, za koga je opredjeljivanje prema književnom i kulturnom nasljeđu najosnovniji način određivanja vlastite ličnosti (na književno-umjetničkom, idejno-filozofskom i egzistencijalnom planu). Čitanje (također lektira takvih »tekstova« kao što su operne predstave, urbanističke cjeline i društveni rituali) polazište je čitavog Krležinog književnog rada. Zbog toga Krležino djelo od modernističkih početaka do kasne, »enciklopedijske« faze ima izrazito eruditivni značaj, a njegovo poredbeno istraživanje izgleda kao djelatnost, u kojoj se ne može vidjeti kraja niti definitivnih rezultata. Stvar nije, naime, u tome, da se sastavi jedan ogroman indeks imena i pojmova, jedan veliki Krležin leksikon. Naravno, takav je leksikon prijeko potreban, ali za sagledavanje onoga što je bitno ne može biti dovoljan. Bitno je cjelovito opredjeljivanje Krleže prema velikim kompleksima evropske tradicije, opredjeljivanje prema tradiciji i kulturi uopće.

2. Krležino uklapanje u evropski kontekst ne može se svesti na jedan čisto čitalački (dakle: primalački) odnos. Taj je odnos aktivan već u samom čitanju, recepcija evropskih književnih vrijednosti uvijek je kod njega preoblikovanje i stvaranje. U hrvatskoj se književnosti od Matoša preko Kamova i A. B. Šimića do Krleže stvara jedan suveren stav prema evropskoj književnoj tradiciji. Ovaj je stav glavna premisa aktivnog sudioništva u suvremenim evropskim književnim poduhvatima. Krležino književno djelo ima u evropskom literarnom kontekstu XX stoljeća svoje vlastito, posebno mjesto, sadrži jedan od važnijih u ovom kontekstu duhovnih projekata.

3. U Krležinom književnom razvitku dva su trenutka od najveće važnosti. To su trenuci najvećeg idejnog i umjetničkog intenziteta: druga i četvrta decenija ovoga vijeka. U oba slučaja Krleža postaje aktivan sudionik općeevropskih književnih i duhovnih procesa, jedan od stvaralaca nove orijentacije evropske kulture. Ova se teza mora nasloniti na jedno više uopćeno razmatranje. Treba, naime, razmotriti poseban status književnika maloga naroda i u Evropi nedovoljno poznate književnosti kao sudionika općih procesa i stvaraoca novih orijentacija. Ovo se pitanje s jedne strane povezuje s problemom funkcioniranja svjetske književnosti u XX. vijeku, s druge pak strane s posebnom ideologijom književnosti maloga naroda (Krleža, Čapek, Gombrowicz).

4. Krležino samoopredjeljivanje u evropskom kontekstu počinje već u prvim njegovim stvarima. Krleža početnik određuje sasvim novi u hrvatskoj tradiciji odnos prema evropskom kontekstu. Pretpostavke ovoga odnosa treba tražiti u jednoj općoj evropskoj književnoj situaciji »iza modernizma«. Podrobnije zacrtavanje ove situacije i predočavanje nastalog u njoj Krležinog duhovnog projekta druge decenije našega stoljeća — slijedeći je zadatak predstojeće studije.

5. Krleža početnik (bez obzira na umjetnički domet njegovih modernističkih i ekspresionističkih stvari) u avangardi je (ovdje etimološki — »u prethodnici«) evropske književnosti svoga vremena. Njegovo vraćanje u Glembajevima na Ibsena izgleda s obzirom na to kao anahronizam. U drugoj se deceniji Krležinog stvaralaštva (točnije: iza *Vučjaka*, *Hrvatskog boga Marsa* i *Novela*, prije — *Filipa Latinovicza*) osjeća stanoviti zastoj. Ovaj je kritički trenutak vrlo važan, jer se u njemu naziru misaone pretpostavke slijedećeg, najplodnijeg Krležinog razdoblja. Osjećanje krize umjetničkog avangardizma i potreba književne objektivizacije, inspiracija marksizma i nastanak posebnog tipa krležijanske sociološke i antropološke refleksije, susret sa djelom Marcela Prousta i zacrtavanje ključne opozicije Proust — Dostojevski — sve su to idejno-umjetničke premise Krležinih romana i *Balada Petrice Kerempuha*.

6. Krležino učešće u glavnim duhovnim tokovima evropske književnosti najizrazitije je tridesetih godina. Njegova djela nastala u tom razdoblju otvaraju vlastitu, Krležinu perspektivu na ključna pitanja vremena: krizu humanističke tradicije i novu egzistencijalnu formulaciju humanističkog ethosa, pojavu totalitarizma i stvaranje njegove opreke u buntovnoj svijesti, izivljavanje tradicionalnih umjetničkih oblika. Krležin je odgovor u formi romana-eseja i anti-poeme, u egzistencijalno-buntovnom stavu, u stvaranju vlastite antropologije.

7. U ovoj se studiji ostavlja po strani kasnu fazu Krležinog stvaralaštva i to s dva razloga. S obzirom na bitnu duhovnu sadržinu ova je faza po svom značaju dopunska i komentatorska. Kasni Krležini tekstovi daju vrlo dobre upute kako razumjeti njegova ranija djela, ali rijetko otvaraju nove perspektive. Drugi je razlog u nejasnosti evropskog konteksta kasnog Krleže. Može se reći da je komentatorski i dopunski značaj kasnih Krležinih djela odraz jedne općeevropske situacije: situacije lišene velikih duhovnih perspektiva.